

MARIAN ŚNIEŻYŃSKI

**WIEDZA RODZICÓW
O WYCHOWANIU
SWOICH DZIECI**

WYDAWNICTWO NAUKOWE
AKADEMII IGNATIANUM W KRAKOWIE
KRAKÓW 2019

Recenzent
Ks. dr hab. Jacek Siewiora, prof. MWSE

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2019

Redakcja: Anna Piecuch
Projekt okładki: Jadwiga Mączka
Typografia i łamanie: Jacek Zaryczny

ISBN 978-83-7614-387-3

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 39 99 620
wydawnictwo@ignatianum.edu.pl
<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja: Wydawnictwo WAM
tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Niniejszą książkę dedykuję mojej
córcie, Magdalenie Nowakowskiej

Autor

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział 1. Polska rodzina w dobie przemian	13
Rozdział 2. Podstawy wychowania dziecka w rodzinie	31
1. Literatura przedmiotu dotycząca wiedzy rodziców na temat wychowania dzieci	31
2. Charakterystyka wczesnego wieku przedszkolnego trzy i czterolatków	37
3. Funkcja opiekuńczo-wychowawcza realizowana przez rodziców	48
4. Podmiotowe podejście do dziecka	53
Rozdział 3. Metodologia badań własnych	63
1. Problematyka badań	63
2. Techniki badań	63
3. Wyjaśnienia terminologiczne	65
4. Organizacja badań	72
Rozdział 4. Charakterystyka badanego środowiska	73
Ogólna charakterystyka badanych dzieci	74
Rozdział 5. Cele wychowania w opinii rodziców	79
1. Cele wychowania	80
2. Potrzeby dziecka	84
3. Źródła wiedzy o wychowaniu	89
Rozdział 6. Postawy rodzicielskie	93
1. Postawa akceptacji	96
2. Postawa autonomii	98
3. Postawa nadmiernej ochrony	99
4. Postawa nadmiernie wymagająca	101
5. Postawa niekonsekwentna	103

Rozdział 7. Style i metody wychowawcze deklarowane przez badanych rodziców	107
1. Style wychowania	107
2. Metody wychowania	111
Rozdział 8. Reakcje emocjonalne rodziców na różne formy zachowania się dziecka	123
1. Reakcje emocjonalne rodziców na wycofanie się ich dziecka z kontaktów społecznych	127
2. Reakcje emocjonalne rodziców na agresywne zachowanie się dziecka w miejscu publicznym	129
3. Reakcje emocjonalne rodziców na agresję dziecka w miejscu prywatnym	131
Wnioski z przeprowadzonych badań	135
<i>Post scriptum</i>	141
Bibliografia	143
Aneks	
Kwestionariusz wywiadu z ojcami i matkami	157
Sytuacyjny Test Relacji Rodzicielskich (STRR)	163

Wstęp

Pomimo że w polskich i zagranicznych publikacjach z zakresu pedagogiki zagadnienie wychowania w rodzinie jest często podejmowanym tematem, przeprowadzenie badań w planowanym zakresie wydaje się uzasadnione z kilku powodów. Po pierwsze, istniejące opracowania mają zazwyczaj charakter teoretyczny. Stosunkowo niewiele pojawia się weryfikacji empirycznych teoretycznych modeli. Po drugie, najczęściej stosowaną techniką badawczą jest ankieta, co powoduje, iż przyjmowana procedura badawcza uniemożliwia indywidualne spotkanie z osobami badanymi w celu stworzenia atmosfery otwartości, szczerości i wysokiej motywacji u osób badanych. Po trzecie, wiele badań na temat postaw rodzicielskich i wiedzy na temat wychowania nie ma charakteru bezpośredniego, to znaczy badanymi osobami nie są sami rodzice, lecz ich dzieci w okresie adolescencji, relacjonujące domową sytuację wychowawczą oraz przyjmowane wobec nich postawy rodzicielskie. Wreszcie, w analizowanych badaniach niewiele jest opracowań ujmujących rodzicielstwo w sposób całościowy oraz takich, które traktują rodzicielstwo w aspekcie nie tylko postaw wobec własnego dziecka, ale i postaw wobec własnego rodzicielstwa.

Święty Jan Paweł II ze szczególnym zatroskaniem wypowiadał się o współczesnej rodzinie. Główne miejsce w tym zatroskaniu zajmuje wychowanie młodego pokolenia. W Orędziu na XXVII Światowy Dzień Pokoju wygłoszonym 1 stycznia 1994 roku między innymi mówił: „Życie w środowisku rodzinnym powinno być przeniknięte miłością zdolną

przyjąć drugiego człowieka z całą jego odmiennością, troszcząc się o jego potrzeby”. Jan Paweł II* przekonywał, że nie wolno przedkładać pracy zawodowej i trosk materialnych ponad obowiązek wychowywania dzieci. Zaniedbanie tego obowiązku może prowadzić do zagubienia się dziecka i deformacji jego osobowości.

Rodzicielska życzliwość i szacunek, stworzenie dziecku poczucia bezpieczeństwa, sprawiają, że dom rodzinny będzie dla niego rzeczywistym miejscem rozwoju. Kiedy tego ciepła zabraknie, dom zmienia się w hotel, w życie „obok siebie”, bez więzi emocjonalnych.

Dom rodzinny stanowi szczególną wspólnotę, różniącą się od innych wspólnot naturalnym zespoleniem niewielkiego grona bliskich sobie osób, bliskością ze względu na wspólnie odczuwalny cel, wzajemne uczucia, wspólne dążenia, współzamieszkanie, miłość, bezinteresowność. Wspólnota rodzinna ma szczególny wymiar, kształtowany zrozumieniem wspólnych interesów, dążeń, planów. Jest to wspólnota emocjonalna, opiekuńcza, wychowawcza, kulturowa, majątkowa. W świetle pedagogiki personalistycznej fundamentem budowania wspólnoty jest określony system wartości ogólnoludzkich, otwarcie ku innym, dobro wspólne, dialog, tworzenie silnych więzi między ludźmi, ich wzbogacanie i wzmacnianie.

Wartości oraz znaczenia domu rodzinnego dla życia i rozwoju człowieka, jego „siły” integrującej wspólnotę rodzinną należałoby upatrywać w określonych zachowaniach i postawach domowników, w procesach zadomowienia i zakorzenienia, w silnej więzi emocjonalnej, wzajemnej komunikacji i porozumiewaniu się, w naturalnych sytuacjach wychowania rodzinnego, w bogactwie duchowym domu rodzinnego, które budują swoiste ukryte cechy i właściwości, takie jak: bliskość (w znaczeniu aksjologicznym), intymność, poczucie bezpieczeństwa, więź rodzinna, otwartość, prywatność, doświadczenie domu, hierarchiczność, rodzinne świętowania, rodzinna transformacja wartości kultury i tradycji. Są to „siły” tkwiące w domu rodzinnym, stwarzające warunki do rozwoju osobowego, wychowania rodzinnego, integracji rodziny, umacniania wspólnoty rodzinnej¹.

Mając na uwadze fakt, iż rodzina to podstawowa komórka społeczna, od której zależeć będą przyszłe losy państwa i narodu, zdecydowałem się

1 J. Izdebska, *Przestrzeń wspólnoty domu rodzinnego w obliczu dokonujących się zmian społecznych*, w: *Czas społeczny akademickiego uczestnictwa w rozwoju i doskonaleniu civil society*, red. E. Syrek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010, s. 429.

podjąć badania nad kondycją współczesnej rodziny w kontekście wiedzy o wychowaniu swoich dzieci.

Pierwotnym moim zamiarem było wspólne napisanie tej książki z moją córką, Magdaleną Nowakowską, która pracuje w poradni psychologiczno-pedagogicznej i jest psychologiem. To właśnie ona zamierzała podjąć ten problem i napisać doktorat. Miała już napisany konspekt pracy, przygotowane narzędzia badawcze, zgromadzoną literaturę przedmiotu, lecz różne okoliczności sprawiły, że zrezygnowała z kariery naukowej, oddając się w pełni rodzinie i swojej pracy zawodowej.

W tej sytuacji prosiłem ją chociaż o współautorstwo. Po zapoznaniu się z moją koncepcją pracy, która ma wyraźnie pedagogiczne nachylenie, odrzuciła propozycję współpracy na tym tekstem.

Przyjmując Jej argumentację, postanowiłem przeprowadzić badania i dokonać ich analizy sam. Tym niemniej, pisząc tę książkę, cały czas w mojej świadomości tkwiła Magda, dzięki której powstawały kolejne rozdziały. Zatem nie pozostaje mi nic innego, jak dedykować jej niniejszą książkę. Dziękując za inspirację, proszę o wyrozumiałość dla starego ojca za pedagogiczną interpretację zebranego materiału.

Niniejsze opracowanie składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów i wniosków końcowych.

W rozdziale pierwszym przedstawiłem zwięzłą charakterystykę polskiej rodziny w dobie dokonujących się przemian społecznych, kulturowych i globalizacyjnych.

Rozdział drugi ukazuje podstawę wychowania w rodzinie ze szczególnym uwzględnieniem literatury przedmiotu traktującej o wiedzy rodziców dotyczącej wychowania dzieci, charakterystyki wczesnego wieku przedszkolnego, funkcji opiekuńczo-wychowawczej, jaką winni pełnić rodzice oraz podmiotowego podejścia do dziecka.

W rozdziale trzecim zarysowałem metodologiczne przesłanki badań własnych.

Kolejne rozdziały zawierają prezentację wyników badań empirycznych. I tak:

Rozdział czwarty ukazuje zwięzłą charakterystykę badanego środowiska.

Rozdział piąty obejmuje analizę celów wychowania deklarowanych przez rodziców, potrzeb dziecka oraz źródeł wiedzy dotyczących wychowania.

Rozdział szósty zawiera wyniki badań obejmujących postawy rodzicielskie ze szczególnym uwzględnieniem postaw akceptacji i autonomii.

W rozdziale siódmym zostały zamieszczone opinie deklaratywne rodziców dotyczące stylów i metod wychowania dzieci.

Rozdział ósmy jest próbą oceny stanów emocjonalnych matek i ojców wobec hipotetycznie zarysowanych zachowań się ich dzieci w sytuacjach wycofania się i zachowań agresywnych.

Książkę kończą wnioski z przeprowadzonych badań.

Pragnę jeszcze w tym miejscu bardzo serdecznie podziękować studentom Uniwersytetu Pedagogicznego z Instytutu Nauk o Wychowaniu za udzieloną mi pomoc w przeprowadzeniu badań.

Bibliografia

- Ablewicz K., *Teoretyczne i metodologiczne podstawy pedagogiki antropologicznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003.
- Adamczak B., *Postawy wobec rodzicielstwa – konceptualizacja i konsekwencje badawcze*, „Problemy Rodziny” 1985, nr 3.
- Adamski F., *Rodzina*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, tom 5, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006.
- Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002.
- Adamski F., *Socjologia małżeństwa i rodziny*, PWM, Warszawa 1982.
- Aksjologiczne aspekty relacji interpersonalnych w edukacji*, red. U. Ostrowska, „Impuls”, Kraków 2002.
- Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Warszawa 2004.
- Bagrowicz J., *Godność osoby fundamentem wychowania*, w: *Wychowanie na rozdrożu*, red. F. Adamski, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1990.
- Bakiera B., Stalter Ż., *Rodzicielstwo z perspektywy rodziców dziecka pełnosprawnego i niepełnosprawnego intelektualnie*, „Roczniki socjologii rodziny” 2010, nr 20.
- Bednarski H., *Współczesna rodzina polska – kierunki przemian*, w: *Rodzina jako nośnik tradycji narodowych, religijnych i patriotycznych*, red. H. Bednarski, R. Kucka, Mazowiecka WSHP, WSUPiZ, Łowicz-Ryki 2009.
- Bednarski H., *Współczesna rodzina polska – kierunki przemian*, w: *Rodzina jako nośnik tradycji narodowych, religijnych i patriotycznych*, red. H. Bednarski, R. Kucka, Mazowiecka WSHP, WSUPiZ, Łowicz-Ryki 2009.
- Bee H., *Rozwój społeczny i rozwój osobowości w wieku od dwóch do sześciu lat*, w: *Psychologia rozwoju człowieka*, red. H. Bee, Zysk i S-ka, Poznań 2004.
- Benedykt XVI, *Rozważanie przed modlitwą Anioł Pański (4.02.2007)*, „L'Osservatore Romano” 2007.
- Bettelheim B., *Wystarczająco dobrzy rodzice – jak wychowywać dziecko*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2014.

- Biała J., *Zagrożenia w wychowaniu dziecka we współczesnej rodzinie polskiej*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2006.
- Biedroń M., *Realizacja funkcji rodziny w kontekście globalnych przemian socjokulturowych*, w: *Rodzina we współczesności*, red. A. Ładyżyński, Wydawnictwo Atut, Wrocław 2009.
- Bieńko M., *Znaczenie więzi wielopokoleniowych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2007, nr 9.
- Blaim A., *Biomedyczne problemy rozwoju dziecka*, w: *Rodzina i dziecko*, red. M. Ziemska, PWN, Warszawa 1986.
- Błasiak A., Dybowska E., *Rodzicielstwo i jego znaczenie dla procesu wychowania dziecka*, red. A. Błasiak i E. Dybowska, WSF-P Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010.
- Błasiak A., Dybowska E., *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, WSF-P Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010.
- Błasiak A., *Funkcje rodziny w zmieniającej się rzeczywistości*, w: *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Błasiak, E. Dybowska, WSF-P Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010.
- Błasiak A., *Funkcje rodziny w zmieniającej się rzeczywistości*, w: *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Błasiak i E. Dybowska, WSF-P Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010.
- Błasiak A., *Pedagogika rodziny w kręgu nauk o rodzinie i nauk pedagogicznych*, w: *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Błasiak i E. Dybowska, WSF-P Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010.
- Błasiak A., *Znaczenie więzi rodzinnej dla funkcjonowania rodziny*, w: *Katecheza drogą do Boga*, red. I. Popiołek, S. Cieślak, Kraków 2011.
- Bojanowicz J., *Rodzinne uwarunkowania sposobów spędzania czasu wolnego dzieci i młodzieży*, w: *Rodzina jako nośnik tradycji narodowych, religijnych i patriotycznych*, red. M. Bednarski, R. Kucha, Mazowiecka WSHP, WSUPiZ, Łowicz–Ryki 2009.
- Bomba J., *Rodzina w dzisiejszej Polsce*, „Znak” 2005, nr 2.
- Braun-Gałkowska M., *Psychologia domowa*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 1989.
- Brzezińska A., *Psychologia wychowania*, w: *Psychologia. Podręcznik akademicki*, tom 3, red. J. Strelau, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2001.
- Brzeziński J., *Elementy metodologii badań psychologicznych*, PWN, Warszawa 1978.

- Butiglione R., *La crisi della morale*, Ed. Dino, Roma 1991.
- Chrostowska K., *Problem z określeniem własnej tożsamości w społeczeństwie postindustrialnym*, w: *Gospodarka i społeczeństwo w dobie globalizacji*, red. A. Bączkiewicz, Warszawa 2000.
- Colman A., red. *Słownik psychologii*, PWN, Warszawa 2009.
- Cortney E., Larry N., Christin P., David N., Craig H., *Understanding relations among children's shy and antisocial aggressive behaviors and mothers' parenting: the role of maternal beliefs*, „Marrill-Palmer Quarterly” 20012, vol.58, nr 3.
- Cudak H., *Edukacja pedagogiczna rodziców – ważny element systemu polityki prorodzinnej*, w: *Edukacja prorodzinna*, red. M. Chymuk, D. Topa, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2000.
- Cudak H., *Szkice z badań nad rodziną*, Instytut Socjologii UAM, Kielce 1995.
- Cudak H., *Świadomość wychowawcza rodziców*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, tom 7, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006.
- Cudak H., *Zagrożenia w wypełnianiu niektórych funkcji w rodzinie polskiej XXI wieku*, w: *Ewangelizacja a edukacja w trzecim tysiącleciu*, red. nauk. A. Kryński, „Educator”, Częstochowa 2002.
- Czapów C., *Rodzina a wychowanie*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1968.
- Czarnecki K., Kowalik P., *Wiedza*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006.
- Denek K., *Podmiotowość w procesie kształcenia*, „Wychowanie na Co Dzień” 2003, nr 10-11.
- Dernowska U., *Badania jakościowe w pedagogice: cechy i wybrane strategie jakościowych badań terenowych*, „Ruch Pedagogiczny” 2007, nr 5-6.
- Dewey J., *Demokracja i wychowanie*, Ossolineum, Wrocław 1972.
- Duraj-Nowakowa K., *Tematy systemowe w przedszkolu: geneza i założenia, planowanie i przykłady*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1999.
- Dyczewski L., *Matrzenieństwo i rodzina w nowoczesnym społeczeństwie*, Wydawnictwo Naukowe KUL, Lublin 2007.
- Dyczewski L., *Rodzina społeczeństwo, państwo*, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, Lublin 1994.
- Dziewiecki M., *Psychologia porozumiewania się*, Wydawnictwo „Jedność”, Kielce 2002.

- Ekman P., Davidson R.J., *Natura emocji. Podstawowe zagadnienia*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1999.
- Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006, tom 7.
- Encyklopedia popularna*, PWN, Warszawa 2011.
- Faber A., Mazlish E., *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*, Media Rodzina, Poznań 2013.
- Famuła-Jurczak A., *Potoczność czy naukowość pedagogiki? Rekonstrukcja wiedzy studentów na temat pedagogiki*, „Rocznik Lubuski” 2012, tom 38, cz. 2.
- Famuła-Jurczak A., *Wiedza potoczna*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006.
- Fidelus A., *Rodzina w obliczu zagrożeń współczesnego świata*, w: *Ewangelizacja a edukacja w trzecim tysiącleciu*, red. A. Kryński, Wydawnictwo Edukator, Częstochowa 2002.
- Frączek Z., *Wizerunek małżeństwa i rodziny w dobie pluralizacji życia rodzinnego*, w: *Edukacja jutra*, red. K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśnicz, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2013.
- Gawęcka M., *Rodzina wiktyologiczna rezultatem braku dialogu*, w: *Dialog pokoleń – studium interdyscyplinarne*, red. K. Franczak, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2007.
- Gerhard K., *Dziecko w sytuacji rozwodu*, „Edukacja i Dialog” 2008, nr 11.
- Gerstmann S., *Rozmowa i wywiady w psychologii*, PWN, Warszawa 1976.
- Gerstmann S., *Rozwój uczuć*, WSiP, Warszawa 1976.
- Giele J.Z., *Decline of the Family. Conservative, Liberal and Feminist Views*, w: A.S. Skolnick, red. *Family in Transition*, Boston 2007.
- Gnitecki J., *Wstęp do metod i przetwarzania wyników badań w naukach pedagogicznych*, Wydawnictwo Naukowe PTP, Poznań 2003.
- Grochociński M., *Kultura pedagogiczna rodziców*, w: *Rodzina i dziecko*, red. M. Ziemska, PWN, Warszawa 1985.
- Grochociński M., *Z zagadnień wychowania w rodzinie*, w: *Rodzina i dziecko*, red. M. Ziemska, PWN, Warszawa 1986.
- Harwas-Napierała B., *Komunikacja interpersonalna w rodzinie*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2006.
- Harwas-Napierała B., Trempała J., red. *Psychologia rozwoju człowieka*, tom 3, PWN, Warszawa 2002.

- Harwas-Napierała B., Trempała J., red. *Psychologia rozwoju człowieka*, tom 2, PWN, Warszawa 2004.
- Harwood R., Scholemerich A., Schulze P., Gonzales Z., *Cultural differences in maternal beliefs and behaviors: a study of middle-class Anglo and Puerto Rican mother – infant in four everyday situations*, „Child Development” 1999, vol.70.
- Hastings P., Rubin K., *Predicting mothers’ beliefs about preschool – aged children’s social behavior: evidence for maternal attitudes moderating child effects*, „Child Development” 1999, vol.70.
- Herzog W., *Pedagogika a psychologia*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006.
- Homilia w Masłowie*, w: *Drogowskazy dla Polaków Jana Pawła II. Komputerowy zbiór wypowiedzi Ojca Świętego skierowanych do rodaków*, Wydawnictwo M, Kraków 1999.
- Ilg F.L., Ames L.B., Baker S.M., *Rozwój psychologiczny dziecka od 0 do 10 lat*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007.
- Izdebska J. *Przestrzeń wspólnoty domu rodzinnego w obliczu dokonujących się zmian społecznych*, w: *Czas społeczny akademickiego uczestnictwa w rozwoju i doskonaleniu civil society*, red. E. Syrek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010.
- Izdebska J., *Współczesna rodzina wobec eksplozji mediów elektronicznych – wyzwaniem dla edukacji medialnej*, „Edukacja” 2009, nr 3.
- Jacubińska M., *Wychowanie małego dziecka w rodzinie*, w: *Rodzina i dziecko*, red. M. Ziemska, PWN, Warszawa 1986.
- Jan Paweł II, *List do rodzin „Gratissimam sane”* (2 lutego 1994), nr 13.
- Jan Paweł II, *Ogłoszenie na Wielki Post 1994*, Kraków 1994.
- Janiszewska D., *Single*, „W drodze” 2006, nr 3.
- Janke A., *Wychowanie w rodzinie*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006, tom 7.
- Karbowniczek J., Grabowski M., *Rodzina jako podstawowa komórka społeczna – zadania, funkcje, typy i modele*, w: *Vychova k tolerancii u deti v predskolskom mlodsom skolskom veku*, red. M. Uhrinova i M. Hazy-nova, Ruzemberok 2009.
- Karol Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986.
- Kawula S., *Funkcja opiekuńcza współczesnej rodziny*, w: *Pedagogika rodziny*, red. S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2007.

- Kawula S., *Kultura pedagogiczna rodziców: wyzwanie i czynnik stymulacji rozwoju młodego pokolenia Polaków*, w: *Edukacja prorodzinna*, red., M. Chymuk, D. Topa, Wydawnictwo Naukowe AP, Kraków 2000.
- Kawula S., *Polityka prorodzinna i jej konteksty*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2007, nr 4.
- Kawula S., *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*, w: *Pedagogika rodziny*, red. S. Kawula, J. Brągiel, A. Janke, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2007.
- Kehily M.J., red., *Wprowadzenie do badań nad dzieciństwem*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008.
- Kielar-Turska M., *Orientacja dorosłych w rozwoju dziecka*, w: *Funkcje psychologii w dobie przemian społeczno-kulturowych*, red. W. Pilecka, M. Kliś, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1997.
- Kielar-Turska M., *Wiedza o rozwoju w poznawaniu człowieka. Wprowadzenie*, w: *Funkcje psychologii w dobie przemian społeczno-kulturowych*, red. W. Pilecka, M. Kliś, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1997.
- Kocik L., *Wzory małżeństwa i rodziny: od tradycyjnej jednorodności do współczesnych skrajności*, Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2002.
- Komunikacja i podmiotowość w relacjach szkolnych*, red. S. Badura, D. Marzec, J. Kosmala, Wydawnictwo WSP, Częstochowa 2000-2001.
- Korzonek S., *Idea podmiotowości w rzeczywistości szkolnej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1993, nr 8.
- Kozłowski W., *Zaufanie w kontaktach ucznia z nauczycielem*, „Ruch Pedagogiczny” 1998, nr 5-6.
- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1993.
- Kwak A., *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 2005.
- Lachowicz-Tabaczek K., *Potoczne koncepcje świata i natury ludzkiej*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.
- Leach P., *Twoje dziecko*, Wydawnictwo G i G, Warszawa 1992.
- Leahy R.L., *Techniki terapii poznawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.
- Leppert R., *Potoczne teorie wychowania studentów pedagogiki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Bydgoszcz, 1996.

- Lewicki Cz., *Rodzina w procesie edukacji zdrowotnej dzieci i młodzieży*, w: *Rodzina, diagnoza, profilaktyka i wsparcie*, red. K. Duraj-Nowakowa, U. Gruca-Miąsik, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009.
- Lewowicki T., *Pedagogika – od wiedzy potocznej ku synergii doświadczenia, refleksji i wiedzy naukowej*, „Nauka” 2007, nr 4.
- Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2000.
- Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2009.
- Łobocki M., *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.
- Maciejewski S., *Upadają autorytety – gdzie szukać nowych?* „Nowa Szkoła” 2010, nr 6.
- Majka J., *Wychowanie personalistyczne – wychowaniem integralnym*, w: *Człowiek, wychowanie, kultura*, red. F. Adamski, Kraków 1993.
- Marshall G., *Słownik socjologii i nauk społecznych*, PWN, Warszawa 2005.
- Mastalski J., *Chrześcijanin wobec agresji w rodzinie*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 2006.
- Mastalski J., *Deterioracja procesu wychowania w dobie przemian cywilizacyjnych*, w: *Katecheza drogą do Boga*, red. I. Popiołek, S. Cieślak, Wydawnictwo WAM, Kraków 2011.
- Mastalski J., *Deterioracja procesu wychowania w dobie przemian cywilizacyjnych*, w: *Katecheza drogą do Boga*, red. J. Popiołek i S. Cieślak, WSF-P Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2011.
- Mastalski J., *Jak dobrze wychować dziecko*, Wydawnictwo Salvator, Kraków 2009.
- Mastalski J., *Samotność globalnego nastolatka*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 2007.
- Mastalski J., *Zarys teorii wychowania*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 2002.
- Maszke A.W., *Tok przygotowania badań*, w: *Podstawy metodologii badań w pedagogice*, red. S. Palka, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2010.
- Mierzwiński B., *Jan Paweł II – przyjaciel rodziny*, w: *Dwadzieścia lat nauk o rodzinie*, ATK, Warszawa 1995.
- Mills R., Rubin K., *Parental beliefs about problematic social behaviors in early childhood*, „Child Development” 1990, vol. 61.

- Muszyński H., *Metody wychowania moralnego*, w: *Pedagogika*, red. M. Godlewska, S. Krawcewicz, T. Wujek, PWN, Warszawa 1974.
- Nohl H., *Pädagogische Menschenkunde*, w: *Handbuch der Pädagogik*, t. 2, red. H. Nohl, L. Pallat, Langensalza.
- Nowakowska M., Śnieżyński M., *Dlaczego dialog jest trudny*, „Wychowanie na Co Dzień”, 2009, nr 7-8.
- Nowakowska M., Śnieżyński M., *Pedagogiczno-psychologiczne determinanty dialogu edukacyjnego*, w: *Powołanie do komunii z Bogiem i człowiekiem*, red. A.E. Klich, Wydawnictwo Naukowe UJPiI, Kraków 2011.
- Oatley K., Jenkins J.M., *Zrozumieć emocje*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2005.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004.
- Ostrowska K., *Podstawowe funkcje rodziny*, w: *Wychowanie do życia w rodzinie*, red. K. Ostrowska, M. Ryś, Centrum MEN, Warszawa 1999.
- Ozorowski E., *Słownik małżeństwa i rodziny*, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa-Łomianki 1999.
- Pacholski M., Słaboń A., *Słownik pojęć socjologicznych*, Wydawnictwo AE, Kraków 2010.
- Palka S., red., *Podstawy metodologii badań w pedagogice*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2010.
- Palka S., *Metodologia. Badania. Praktyka pedagogiczna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2006.
- Patel N., Stevens S., *Parent – teacher – student discrepancies in academic ability beliefs: influences on parent involvement*, „The School Community Journal” 2010, vol. 20.
- Pedagogika rodziny*, red. S. Kawula, J. Brągiel, A. Janke, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2007.
- Pedesky Ch. A., Greenberger D., *Umysł ponad nastrojem*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
- Pikuła N., *Aktualna sytuacja i tendencja zmian w rodzinie XXI wieku*, w: *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red., A. Błasiak, E. Dybowska, WSF-P „Ignatianum”, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010.
- Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1995.
- Piłśniak M. OP, *Dialog osób jako wychowanie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2007, nr 1.

- Piłśniak M., *Dialog osób jako wychowanie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2007, nr 1.
- Plopa M., *Psychologia rodziny. Teoria i badania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011.
- Podgórski R., *Znaczenie rodziny w edukacji wartości w życiu społecznym*, „Edukacja i Dialog” 2008, nr 4 i 5.
- Porębska K., *Szanse i zagrożenia współczesnego świata dla współczesnej rodziny*, „Edukacja i Dialog” 2008, nr 11.
- Poznaniak W., *Etyczność psycho-pedagogicznych oddziaływań interpersonalnych*, „Edukacja” 1994, nr 3.
- Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M., *Psychologia rozwoju człowieka*, tom 1, PWN, Warszawa 2003.
- Przetacznikowa M., *Podstawy rozwoju psychicznego dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1978.
- Przetacznikowa M., Włodarski Z., *Psychologia wychowawcza*, PWN, Warszawa 1998.
- Rembowski J., *Postawy uczuciowe dzieci wobec dorosłych członków rodziny*, w: *Rodzina i dziecko*, red. M. Ziemska, PWN, Warszawa 1986.
- Rembowski J., *Rodzina w świetle psychologii*, WSiP, Warszawa 1986.
- Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Rubin K., Mills R., *Parents' ideas the development of aggression and withdrawn*, in: *Parental belief systems*, eds. I. Sigel & J. Goodnow, New York 1992.
- Ruszkiewicz D., *Czy Polacy chcą być singlami*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2011, nr 3.
- Rymsza M., *Matężństwo nie jest sprawą trudną*, „Więź” 2009, nr 11/12.
- Ryś M., *Wpływ dzieciństwa na życie dorosłe*, w: *Studium rodziny*, red. T. Rzepecki, Oficyna Współczesna na zlec. Studium Rodziny przy Papieskim Wydziale Teologicznym, Poznań 1999.
- Sękowska Z., *Współzależność wychowania i rozwoju dziecka*, w: *Wychowanie w rodzinie*, red. F. Adamski, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2010.
- Sillamy N., *Słownik psychologii*, Książnica, Wrocław 1994.
- Skoczyńska-Prokopowicz B., *Związki kohabitacyjne – alternatywna forma życia rodzinnego w opiniach młodzieży studenckiej w Rzeszowie*, w: red. A. Grabarz, Z. Frączek, B. Lulek, *Rodzina w obliczu przeobrażeń społecznych*, Krośnieńska Oficyna Wydawnicza, Rzeszów 2012.

- Skorny Z., *Metody badań i diagnostyka psychologiczna*, Ossolineum, Wrocław 1974.
- Skorny Z., *Proces socjalizacji dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1987.
- Slany K., *Modele życia rodzinnego*, „Znak” 2005, nr 2.
- Sławiński S., *Wychowanie do posłuszeństwa*, w: *Studium rodziny*, red. T. Rzepecki, Oficyna Współczesna na zlec. Studium Rodziny przy Pańskim Wydziale Teologicznym, Poznań 1999.
- Solak A., *Człowiek i jego wychowanie*, Akademia, Tarnów 2001.
- Stallard P., *Czujesz tak, jak myślisz. Praktyczne zastosowania terapii poznawczo-behawioralnej w pracy z dziećmi i młodzieżą*, Zys i S-ka, Poznań 2006.
- Suchodolski B., *Pedagogika*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1985.
- Szahaj A., *Samotność i wspólnota*, w: *Edukacja, moralność, sfera publiczna*, red. J. Rutkowiak, M. Nowak, D. Kubinowski, Oficyna Wydawnicza „Verba”, Lublin 2007.
- Szempruch J., *Nauczyciel w zmieniającej się szkole. Funkcjonowanie i rozwój zawodowy*. Wydawnictwo Fosze, Rzeszów 2001.
- Szewczuk K., *Struktura rodziny a proces wychowania dzieci i młodzieży*, red. A. Błasiak, E. Dybowska, WSF-P Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010.
- Szlendak T., *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia zróżnicowanie*, PWN, Warszawa 2010.
- Szlendak T., *Supermarketyzacja. Religia i obyczaje seksualne młodzieży w kulturze konsumpcyjnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.
- Szwed A., *U źródeł współczesnego konsumpcjonizmu*, „W drodze” 1(1995).
- Ślipko T., *Zarys etyki szczegółowej*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1982.
- Śliwerski B., *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.
- Śliwerski B., *Program wychowawczy szkoły*, WSiP, Warszawa 2001.
- Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005.
- Śnieżyńska M., *Metoda indywidualnych przypadków w działalności profilaktyczno-rehabilitacyjnej*, „Hejnał Oświatowy” 2005, nr 3/65.
- Śnieżyński M., *Dialog w rodzinie*, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012.

- Śnieżyński M., *Dialog w rodzinie*, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2014.
- Śnieżyński M., *O trudnej sztuce wychowania*, „Polonia Sacra” 2000, nr 7.
- Świdrak E., *Świadomość wychowawcza we współczesnej rodzinie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013.
- Tchorzewski A.M., *Funkcje edukacyjne rodziny*, WSP, Bydgoszcz 1990.
- Tchorzewski A.M., *Wstęp do teorii wychowania*, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016.
- Tchorzewski A.M., *Wychowanie – jego właściwości*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, tom 7, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2005.
- Tchorzewski A.M., *Z problematyki metodologicznej teorii wychowania*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1992.
- Tokarska U., *Poziom wiedzy pedagogicznej współczesnych rodziców*, „Pedagogika Katolicka” 2008, nr 2.
- Trempała J., red., *Psychologia rozwoju człowieka*, PWN, Warszawa 2012.
- Tyszka Z., *Procesy socjalizacji w rodzinie – uwarunkowania makrostrukturalne, mezostrukturalne oraz mikrostrukturalne*, w: *Rodzina wobec wyzwań edukacji międzykulturowej*, red. J. Nikitorowicz, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 1997.
- Tyszka Z., *System metodologiczny poznańskiej szkoły socjologicznych badań nad rodziną*, Instytut Socjologii, Poznań 1997.
- Walczak B., *Technika wywiadu odstrukturyzowanego w badaniach pedagogicznych*, Ruch Pedagogiczny 2007, nr 5-6.
- Walczak B., *Wychowawcze i edukacyjne konsekwencje „euroemigracji” rodziców i opiekunów*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2008.
- Waloszek D., *Wychowanie przedszkolne*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, tom 7, (red.) T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006.
- Werner N., Grant S., *Mothers, cognitions about relational aggression: associations with discipline responses children’s normative beliefs and peer competence*, „Social Development” 2009, vol. 18.
- Wilk J., *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska, Lublin 2002.
- Wobec wartości*, red. D. von Hildebrand, J.A. Kłoczowski, J. Tischner, Wydawnictwo „W Drodze”, Poznań 1982.

- Wojciszke B., *Postawy i ich zmiana*, w: *Psychologia. Podręcznik akademicki*, tom 3. red. J. Strelau, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986.
- Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Błasiak i E. Dybowska, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010.
- Zaborowski Z., *Rodzina jako grupa społeczno-wychowawcza*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1980.
- Zapała-Wiecheć A., *Podstawa rodzicielska*, w: *Mały leksykon pedagoga wczesnoszkolnego*, red. J. Karbowniczek, Instytut Wydawniczy Erica, Warszawa 2014.
- Ziemska M., *Postawy rodzicielskie i ich wpływ na osobowość dziecka*, w: *Rodzina i dziecko*, red. M. Ziemska, PWN Warszawa, 1986.
- Ziemska M., *Postawy rodzicielskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973.
- Ziemska M., *Wpływ przemian funkcji rodziny na socjalizację dzieci*, w: *Rodzina i dziecko*, red. M. Ziemska, PWN, Warszawa 1986.
- Żegnałek K., *Metody i techniki stosowane w badaniach pedagogicznych*, Wydawnictwo Comandor, Warszawa 2008.